

POSUDEK VEDOUcíHO DIPLOMOVÉ PRÁCE

František Filip

Existence daná darem:

Teologická analýza pojmu „élan vital“ v díle Henriho Bergsona

Posuzovaná diplomová práce byla zadána roku 2019, odevzdána roku 2022. Svými kořeny sahá do doby diplomantových římských studií. Navázala perioda intenzivního studia a tvorby, narušená pracovním zaneprázdněním a přerušáním studia. Tentýž fakt poznamenal i čas těsně před odevzdáním textu, v němž už nezbyl prostor pro připomínky vedoucího. Diplomant postupoval samostatně.

Pravidla formální úpravy akademických písemných prací, platná na KTF UK, byla vcelku dodržena. Vytknout je třeba fakt, že není důsledně užívána kurziva v názvu citovaných zdrojů. Text svědčí o pilné četbě primární i sekundární literatury, včetně zahraniční. Heuristika je tedy z hlediska rozsahu zcela uspokojivá. Svou metodu popisuje diplomant jako syntetickou (prezentace života, základních charakteristik jeho myšlení i jeho recepce) a analytickou (výklad ideje *životního vzmachu* a její teologická interpretace) při uplatnění principu chronologie a principu rostoucí specifičnosti (s. 9).

Struktura výkladu je přehledná: Úvod. (1.) Henri Bergson a jeho životní osudy, (2.) Bergsonovo filosofické dílo, (3.) *Životní vzmach* v díle Henriho Bergsona, (4.) *Životní vzmach* v minulosti a dnes, (5.) *Životní vzmach* na poli teologie. Závěr. Seznam použitých zkratk. Seznam literatury. – Jinak řečeno, první a druhá kapitola představuje život studovaného myslitele, jeho hlavní spisy (včetně odkazu na existující české překlady), českou recepci Bergsonových myšlenek, jeho metodu a základní témata. Jde o obecné „vedení do autorova myšlení“ (s. 25).

Vlastním tématem práce je však idea *životního vzmachu*, jež je „centrálním motivem jeho teorie o vývoji života a o povaze života jako takového“ a jejíž prezentaci je věnována kapitola třetí (s. 27). Ta následující pak odkazuje na recepci ideje *životního vzmachu* ve filosofii a přírodních vědách. Odtud pak diplomant přechází k tomu, co je středem jeho zájmu, totiž k teologické recepci Bergsonovy reflexe: „Smyslem této práce je na pozadí myšlení francouzského filosofa přelomu 20. a 21. století Henriho Bergsona představit českému čtenáři teologickou analýzu Bergsonova pojmu *élan vital*“ (s. 8) a odpovědět na otázku, „zda-li tento pojem může něco nabídnout teologii jednadvacátého století“ (s. 39), přestože „reakce na *životní vzmach* v prostředí teologie byla většinou nesouhlasná a postupně se jakákoli diskuse takřka vytratila“ (s. 48), takže se *élan vital* v teologii „zdá patřit minulosti“ a „bývá nezřídka zmiňován jen okrajově, pokud vůbec“ (s. 9).

V následujícím se soustředíme právě na tento vlastní cíl diplomanta. Jeho výklad korektně poukazuje na to, že Bergson svá filosofická tvrzení staví „pouze na rozumu a životní zkušenosti, a nikoli na Zjevení. To představuje na poli teologie jeden z velkých limitů jeho myšlení, protože právě osoba Ježíše Krista stojí zcela vně Bergsonovy argumentace. (...) Bergson nám může pomoci najít jedině Boha ve světle rozumu a zkušenosti, nikoli však Trojjediného Boha, zjeveného ve víře“. Spojovat Bergsona s teologií tedy znamená rozvíjet jeho myšlenku *životního vzmachu* „dále, než učinil její autor“ (s. 53). Je ovšem otázkou, zda kdy pak ještě jde o důsledné domýšlení Bergsona samého, nebo už o nějakou myšlenkovou superpozici s užitím Bergsonových pojmů.

Élan vital představuje jakousi alternativu evoluční teorie: všechno organické, živé jsoucno je nesené jediným proudem života, který nemá jasnou personální příčinu ani předem vyčtenou finalitu a mohl tedy například nedospět k lidské bytosti (proti „antropickému principu“, který však diplomant nezmínil). Odtud první kritika: rozpor s křesťanským kreacionismem a potažmo i eschatologickým zacílením stvoření a dějin: „Křesťanská víra za celým procesem vývoje vidí láskyplný plán Boha Stvořitele, ať už byly vnitřní příčiny evoluce jakékoli“ (s. 33). Součástí *životního vzmachu* je i postulát „dynamického náboženství“, jež není založeno na povinnosti, nýbrž přitažlivosti na univerzální lásce, solidaritě a milosrdenství a jehož vrchol představuje „čistý mysticismus“ (s. 36). Ten sice hovoří o Bohu a v zásadě mu i připisuje personální rysy, avšak jen proto, že jinak o něm mluvit neumí a nemůže. Proto mu také připisuje „četné charakteristiky Boha křesťanů“ (s. 38). Clive Staples Lewis toto pojetí náboženství kritizoval tím, že předkládá „zdomácnělého Boha“, který „poskytuje lidem mnoho z emocionálního komfortu, který pochází z víry v Boha, ale nenese s sebou věci méně příjemné, od takové víry neoddělitelné“ (s. 46–47). – Jak patrně, Bergsonova religiozita se tu jeví veskrze aktuální.

Diplomant poukazuje na to, že další Bergsonův myšlenkový vývoj, jenž se projevil v knize *Les Deux Sources de la morale et de la religion* (1932) a jenž ho před koncem života přivedl až na pokraj konverze ke křesťanství, šel stále více k personálnímu pojetí Boha, což by umožnilo vnímat *životní vzmach* jako „nesmírný proud, který prochází dějinami, na jehož konci stojí člověk, jediný živý tvor, který je schopen pokračovat v tomto pohybu (...), v životě jako v daru od Boha“ (s. 51–52). Odtud i přesvědčení, že idea *životního vzmachu* může v teologii stvoření „fungovat jako most mezi teologií a vědou“ a v teologické antropologii jako myšlenková cesta k prožívání existence s vědomím, že „to, že vůbec jsem, není samozřejmé, v kořenu naší existence je láska a náš základní úkol je přijímat svůj život jako darovaný z Lásky!“ (s. 52, 57–58). A právě pojem „existence daná darem“ vložil diplomant do názvu své práce.

Tak asi lze shrnout nosné teze posuzovaného textu.

Klíčová otázka, kterou je nyní třeba klást, zní, zda něco takového jako *élan vital* skutečně existuje. Druhá klíčová otázka zní, zda je *životní vzmach* imanentní samoorganizací života, jež nahodile dospěje i k člověku jako bytosti vnitrosvětsky náboženské (ve smyslu humanistické „univerzální lásky“), nebo má nutně přesažnou příčinu eficientní i finální, jež člověka staví do vztahu k Transcendenci. Pouze za takových předpokladů by byl *životní vzmach* pojmovou kategorií, jež je pro teologii nejenom použitelná, ale i nutná – byť třeba jako synonymum jiných, tradičnějších pojmových kategorií. Třetí otázka zní, jakým myšlenkovým postupem diplomant od *élan vital* odvozuje pojem „existence daná darem“ aplikovaný na jednoho každého člověka: dar existence totiž není vysvětlitelný inherentní kauzální nutností „proudu života“, nýbrž pouze nezištným činem, který má původ v osobním Dárci. Je něco takového u Bergsona patrné?

Na tyto tři otázky nenalézám v diplomové práci jasně argumentovanou odpověď a přál bych si, aby byly součástí obhajoby.

Úhrnem diplomovou práci hodnotím jako dílo, jež prokázalo odborné vědomosti a zdatnosti, které jsou s magisterským titulem spojovány, a doporučuji, aby byla klasifikována „dobře“ nebo – v závislosti na průběhu obhajoby – „velmi dobře“.